

la ci vert

İbn Haldun

Bugüne ne söyler?

Recep Şentürk:
"İbn Haldun sosyal bilimlere alternatiftir"

Cemil Meriç'in İbn Haldun'u.

Coğrafya kaderdir.

15 Temmuz'a İbn Haldun'la bakmak.

Cüneyt Arkın:
"Türk halkı dublörü yutmaz!"

Beyaz yakalı
babalar



MAVIS 2017-35 FİYATI 7 TL | KKTG FİYATI 9 TL
LACIVERTDERGI.COM

ISSN 2148-399X



35

9 772148 399001

Montesquieu'nun Kayıp Mektupları

HAKKI ÖCAL



DÜNE
KADAR;
“ATARIZ DA,
ASARIZ DA,
KESERİZ DE”
DİYE ŞİŞİ-
NEN FRENK-
LER, KESİ-
LEN SÜT
MİSALİ İNİP,
“HELE YİĞİT;
OTUR DA
BİR KONU-
ŞAK” DEME-
YE BAŞ-
LADILAR.
GÖZÜNÜZ
ÜZERİNDE
OLSUN. SİZE
DEDİM YA:
“ARAP'TAN
DEĞİL SİZ
ANADO-
LU'DAKİ
TÜRK'TEN
KORKUN!”

Hele gelin hele!
Hepiniz!
toptan gelin!

Sunuş

İbn Haldun'un Aksak Timur ile karşılaşmasına ilişkin anıları çok iyi bilinir; birçok dile çevrilmiştir. Bu karşılaşmadaki korkularını, beklentilerini, Timur'un hoşuna gidecek şeyleri söyleyerek, muhtemel gazabından kurtulmak için planlar yaptığını samimiyetle ifade etmesi, İbn Haldun'un bir bilim insanı olmaktan öte bir insan, içi-dışı bir insan olduğunu bize yüzyıllardır söylüyor. Memlûkler (Kölemenler) Şam'ı yakılıp yıkılmaktan kurtarmayacaklarını biliyorlardı ama insanların başka yerde olduğu gibi bütünüyle kılıçtan geçirilmesi için Emir Timur'a bir heyet yollayarak, eman dileme yolunu seçmeleri akıllıcaydı. Bu akli veren ise Memlûklerin kimi zaman müftü olarak atadıkları, kimi zaman hapse attıkları, üstelik de Hacca gitmek üzere ülkelerinden geçen misafir bir âlim olan İbn Haldun idi. Arkadaşları, ailesi için Ebu Zeyd, öğrencileri için Abdurrahman İbn Haldun ve künyesi itibariyle el-Hadramî yani Yemen'in esrarı dillere destan Hadramut ilinden... Tunus'ta doğduğu için Tunusî, mensubiyetini belirtmek için Maliki, hayatının önemli bölümünü Mağrip'te geçirdiği için Mağribî.

Kendi hayatını anlatan bir kitap yazan nadir âlimlerden olduğu için, hayatı çok iyi biliniyor, bilinmesine...

Bölüm 1: İbn Haldun ve Timur'un ilk buluşması

69 yaşında Timur ile karşılaşılıyor; Timur da 65 yaşında. Şam ahalisi, Kadı el-Maliki dedikleri bu misafir âlim sayesinde kılıçtan kurtuluyor; Emir ile âlim arasında çok garip bir yakınlık doğuyor. O kadar ki, Timur onunla kişisel ilişkisi kesilmesin diye İbn Haldun'un katırını satın alıyor. İbn Haldun, “Olur mu öyle şey? Sizin gibi bir cihan hâkimine

MONTESQUIEU'NUN KAYIP MEKTUPLARI

katır satılır mı? Alın sizin olsun” dese de Aksak Timur, katırı ancak satarsa alacağını söylüyor ama her halde “Üstümde nakit yok. Sonra göndereyim” tarzı bir bahane ile parayı vermiyor. Borçlu ya, bu sebepten olacak Timur, İbn Haldun’u adım-adım izliyor ve sonunda parayı gönderiyor. İlişkinin sürmesi için herhalde, parayı tamamen yollamıyor. Yoksa Timur için bir katırın bedeli nedir ki? Hazar Denizi’ni kuşatan, Anadolu’dan Afganistan’a, İran’dan Arap Denizi’ne, Orta Asya’nın ortasında top gibi bir imparatorluk... Semerkand’daki sarayının ihtişamı o zaman bile dillere destan.

Çağataylara göre Temur, Farslara göre Timur yani bildiğin Demir, üç-dört yıl daha yaşıyor tarihlere ‘musahabe’ diye geçen bu karşılaşmadan sonra. Rivayete göre, Mısırlıların Emir Timur’a gönderdikleri heyet, Timur’un ikram ettiği eti yemiyorlar. Emir kızmak üzere... Tek-tek yüzlerine bakıyor âlimlerin. Hepsinin kafaları önlerine eğik. Kimse ağzını açamıyor.

Emirin gözleri, başında Mısırlıların, Şam âlimlerinin gibi gösterişli bir kavuk değil de adi bir bez parçasının dolanmasından ibaret sarığıyla, yamadan görünmeyen cübbesiyle bu gösterişsiz kişiye takılıyor. İbn Haldun, korkusuzca konuşuyor:

“-Ey Emir! Ben birçok hükümdar huzurunda buldum. Ölenlerini, yazdığım tarihimle yaşattım: Arap ve Acem hükümdarlarından şu şu zatları gördüm; şarkı ve garbi dolaştım... Elhamdülillah sizin devrinizi de idrak ettim, hepsinin arasında ancak sizin hakiki hükümdar olduğunuzu gördüm... Hükümdarların yemeği karın doyurmak için yenir, emirin yemeği ise şereflenmek ve iftihar etmek üzere yenir.”

Bu sözlerdeki cesaret, samimiyet, Emir Timur’u ölümüne kadar etki-

leyecek ve ikisinin arasında kısa da sürse tesirli bir ilişki başlayacaktır.

Google-Vikipedi bilgisi buraya kadar. Eğer etki alanını sürekli genişleten ve sizlere tanıtmaya muvaffak olduğum GYY’nin Emir Timur’dan aşağı kalmayan az ve öz talimatı olmamış olsa idi, benim de İbn Haldun hakkındaki bilgim bundan ileri gitmeyebilirdi. Ama emir demiri keser hesabı, emir ile âlim arasında bu ilk sohbetten sonraki üç-dört yıllık alışverişin peşine düşmek zorunda kaldım. Ve kısa zamanda Şam kütüphanelerinde ve Şam’dan Endülüs’ten Kurtuba Emeviye Sarayı’na uzanan bir araştırmaya kalktım.

Diyeceksiniz ki Şam’da katil Esed’in ülkesine getirdiği kanlı savaştan sonra geriye kütüphane mi kaldı? Endülüs Emevilerinin saraylarını bile yerle bir eden Aragon Kralı Ferdinand ile Kastilya Kraliçesi İsaibel’den geriye saray mı kaldı? Ben de diyeceğim ki: Çağımızda fiction ile non-fiction arasındaki çizgi ne kadar kalın ki, siz bu soruyu soruyorsunuz?

İşte bu araştırmanın sonunda, GYY’mizin ısrarı sayesinde, Timur ile İbn Haldun arasındaki yazışmaları gün ışığına çıkarmış ve böylece siyaset bilimi araştırmalarına önemli bir malzeme sağlamış bulunuyoruz.

Başka bir ifadeyle, Montesquieu araştırmalarımızın bir devamını sunuyoruz.

Bölüm 2: Mektuplaşma başlar

Timur, İbn Haldun ile görüşmesinden üç yıl sonra öldü. İbn Haldun da bir yıl sonra. Bu dört yıl içinde, İbn Haldun Mısır’da altı kez Maliki kadılığına atandı; altı kere de azledildi. Bugün bir üniversitede olsa tarih kürsüsü başkanı olarak atanabilecek olan İbn Haldun, Timur’u yazdığı yarım sayfa ebadında



**BİZ SİZDEN
MAL ALALIM,
SİZ DE BİZDEN
MAL ALIN;
ARADA BİR
GENÇLERİNİZ
GELSİN BİZİM
TARLALARDA VE
DEĞİRMENLERDE
VE FIRINLARDA
IRGATLIK
YAPSIN;
GELİP GİDERKEN
DE KÂĞITTI,
EVRAKTI,
İMZAYDI,
MÜHÜRDÜ
DİYE VAKİT
KAYBETMESİN
DİYEREK,
KENDİ ARALARINDA
BİR EVROPA
İTTİHADI
NAMIYLA,
CEMİYET
OLUŞTURMUŞ İDİLER.**

12 forma (bugünkü ölçülerle A3 ebadında 160 sayfa) Kuzey Afrika ve Sahra hükümdarları tarihini anlattığı mektuptan başka ne gibi mektuplar yazdı? Araştırmalarımız, ikisi arasındaki muhabbetin sadece katırın satış bedelinin arta kalanıyla ilgili olmadığını gösteriyor. Elde ettiğimiz ve henüz tam okuyamadığımız arşivdeki malzemeleri kısmen sunalım:

Frenklerin Türk emirleri ile mücadeleleri

“Emir Timur;

Belki sırası gelip, sözünü etmedik; siz de sormadınız ama bu Frenklerin, Çağatay Oğulları ve onun gibi diğer Türk kavimleri ile ilgili tutum ve davranışlarını size arz etmem lazım. Bu adamlar, biz sizden mal alalım, siz de bizden mal alın; arada bir gençleriniz gelsin bizim tarlalarda ve değirmenlerde ve fırınlarda ırgatlık yapsın; gelip giderken de kâğıttı, evraktı, imzaydı, mühürdü diye vakit kaybetmesin diyerek, kendi aralarında bir Evropa ittifadı namıyla, cemiyet oluşturmuş idiler. Türklerin Anadolu’ya geçmiş kollarından biri ki başlarını İbn Usman adıyla maruf bir emirleri çekerek. Bunlar; “Biz de artık Evropanya sayılırız. Bizi de bu cemiyete alın!” diye bunlara başvurmuş idi. Evropanyalılar, bundan 56 yıl mukaddem; “Eh sizsiz olmayız zaten. Gelin de görüşsek” diyerek Türkleri de çağırıyorlar. Aradan çok devran geçti; başvururan İbn Usman vefat etti. Sonra onun yerine gelen şişman emir, sonra onun yerine gelen daha şişman emir, bu arada ayaklanıp idareyi ele alan yeni ve eski çerilerin komutanları hep vefat ettiler. Şimdi işbaşında olan Ebu Bilal namıyla maruf, ince ve uzun emir, “Bre aymazlar! Bu ne iştir? Siz çocuk mu oyalarsınız?” diye celallenince, Frenk’te oyun biter mi, hemen divan-ı hümayunlarının kapısına; “Tez bu adam

BİZİM ARAPLARIN FİRAVUN VARİSLERİ OLAN TAİFESİNDEN BİR ÇERİBAŞI, İŞBAŞINDAKİ EMİRİ ALAŞAĞI EDİP, BU ARADA; "HAYIR BİZ EMİRİMİZDEN VAZGEÇMEYİZ" DİYE MEYDANLARI DOLDURAN AHALİDEN 1000'DEN FAZLASINI ORACIKTA KILIÇTAN GEÇİRTİP, 5 BİNİNİ DE ZİNDANLARA DOLDURMUŞ...

öldürüle" tarzında yazılar asıp, silah-pusat resimleriyle donatıp, akıllarınca göz dağı vermezler mi? Frenklerin Filip isimli âlimi de; "Assasinleri yollayıp vurdurula!" diye fetva vermez mi? Ama emir hazretleri bilesiniz ki, Türklerin bu emiri, sizden bile daha yiğit çıktı. "Hele gelin hele... Hepiniz toptan gelin alayınızla" diye bir hamlede ve salvede bulundu ki, düne kadar; "Atarız da, asarız da, keseriz de" diye şişinen Frenkler, kesilen süt misali inip, "Hele yiğit; otur da bir konuşak" demeye başladılar. Gözünüz üzerinde olsun. Size dedim ya: Arap'tan değil siz Anadolu'daki Türk'ten korkun!"

Hâkim olduğun milletlere yardım et

Asabiye diye bir şeyden söz ettim size. Hatırınızda mı? Bir kavmin, hatta bir kavmin aksanca, âdetçe, görenekçe benzeşen bir kısmının arasındaki tesanüt, dayanışma, başkalarına karşı kendi adamlarını kayırma, onların ne olursa olsun hatalarını görmeme hali ve keyfiyeti. Ben esasen bu gibi ilimleri icat ediyorum ve inanıyorum ki bu gibi tespitleri benden önce yapan başka âlim olmadığı için, bu tespitlerime istediğim ismi veriyorum. Buna da "asabiye" dedim. Bu iki türlü olur: Nesepten ve sebepten.

Şimdi bizim Araplara bir bak. İçlerinden birine bir dokun; onun amcasının oğlu, teyzesinin kızı, yedi süalesi tepene birikir. Bu gerilikten olur. Aynı kandan olunca, adamlar birbirlerinin haysiyeti, şerefi için o kanı akıtmakta bir beis görmezler. "Acaba bizim amcaoğlu bir hata mı yaptı?

Teyzemin kızı bir halt mı karıştırdı" demezler. Kendi kabilesinin daima haklı olduğunu düşünüp, yerli-yersiz yumruğa, sopaya, kılıca davranırlar. Bu birinci taife. İkinci taife için bağlılık sebebi, ya aynı dinden olmak gerekir ya aynı devletten ya aynı umrandan. Bu taife için tesanüt bir sebepten geçer; akıl yürütmeyi gerektirir. Birinci taife bizim Arap bedevileri iken ikinci taife bu Frenk milletidir. Bunu bir merdiven gibi düşünün; en altta bedeviler var; umran merdivenini tırmadıkça, ikinci taifeye doğru yükseliyorsun.

Karşılaştığın ve hâkimiyetin altına aldığın milletlere bu gözle bakmalısın. Onlara yardım etmelisin ki, umran merdivenini tırmansınlar.

Araplara çok hayret etme ya Emir!

Size haberi ulaşmış. Bizim Arapların Firavun varisleri olan taifesinden bir çeribaşı, işbaşındaki emiri alaşağı edip, bu arada; "Hayır biz emirimizden vaz geçmeyiz" diye meydanları dolduran ahalden 1000'den fazlasını oracıkta kılıçtan geçirtip, 5 binini de zindanlara doldurmuş; sonra ne kadı, ne mahkeme yüzü göstermeyip, bu insanları zindanda bırakmış olan biri var. Sizin önünüzden kaçan 12 yaşındaki Memlûk Sultanı Fereç'den sonra yerini alan bu eski askere, sizin Türkler hiç yüz vermedi. Sebebi, kendi halkına yaptığı eziyet ve haksızlıktı. Ama bu komutanın Arap biraderleri, daha ertesi gün bir elini bırakıp ötekini avuçladılar. Sanki o ellerde kan-vebal yokmuş gibi! Mesela şu Taifli tayfasının Frenklere nefet sa-

tarak zengin olan emiri. Bu Mısırlı köle ile sanki babasının oğlu imiş, 50 yıllık dostuymuş gibi, el-ele, kol-kola geziyor.

Sizden bana gelen ve aramızda alışveriş mevzuu olan katırın bedelinin bir kısmını ödeyen elçiler, sizin bu işe hayret ettiğinizi ve benden bir açıklamasını istediğini söylediler.

Emir Timur; bu o kadar karışık bir mesele değil. Bizim bu havalide, ilke-prensip, mebd-umde değil de, daha çok ısırabilme-ısırılmama ölçüsü vardır. Eğer bir eli ısırılmıyorsak, onu öpmek (hadi bunu onuruna yediremedin diyelim) veya şöyle kuvvetlice sıkmak esastır. Ben bunu böylesi daha iyidir diyerek söylemiyorum. Sadece siz Türkmen beyimizin bu meseleyi anlamakta güçlük çektiğini duyunca, aradaki farkı belirtiyim istedim.

Bölüm 3: Tükenmez bir derya

Elde daha çok mektup ve günce sayfası var. Bunlara bakınca âlim ile emirin arasındaki muhabbetin, Şam muhasarası ile sınırlı kalmadığı anlaşılıyor. Kimi İbn Haldun'un vefatından 60 yıl sonra doğacak olan İtalyan Makyevelli'nin siyasi realizminin esasen üstat ile başladığını söyler. Olabilir. Olmayabilir de. İbn Haldun'un sadece tarihçiliğin temelini atan bir tarihçi olmadığı kesin. Felsefeci, İslam felsefecisi, modern sosyal bilimlerin, özellikle sosyolojinin ilkelerini koyan kişi olduğunu biliyoruz.

Bakalım mektupları karıştırdıkça, güncelerini okudukça karışımıza neler çıkacak?